

ЛЮДИНА І ПРАВО: ДО ОНТОЛОГІЇ ПИТАННЯ ПРО ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Досліджено онтологію питання щодо термінологічного забезпечення відносин людини і права.

Ключові слова: людина, особистість, громадянин, правовий статус, правовий модус, суб'єкт права, правосуб'єктність.

Кофман Б.Я. Человек и право: к онтологии вопроса о терминологическом обеспечении

Исследуется онтология вопроса о терминологическом обеспечении отношений человека и права.

Ключевые слова: человек, личность, гражданин, правовой статус, правовой модус, субъект права, правосубъектность.

Kofman Boris. Man and the law: question of ontology support terminology

The article investigates the question of ontology terminology provision of relations human and law.

Key words: people, person, citizen, person of law, personality.

Протягом багатьох століть людство формує для себе відповідні правила поведінки, створюючи певні правові норми, що спрямовані на регулювання найважливіших суспільних відносин. Конкретним проявом цього є зародження юридичної мови, спочатку покликаної передавати інформацію, необхідну для з'ясування, а потім й вирішення тих чи інших конфліктних ситуацій.

В останні десятиліття феномен юридичної мови став залучати до себе особливо пильну увагу. Тут є декілька причин. По-перше, у зв'язку з впровадженням нової правової політики держави, що спрямована на побудову національної системи законодавства, яка базується на загальнодемократичних і загальнолюдських цінностях (стратегічно-аксіологічний аспект. – *Авт.*). По-друге, у зв'язку з використанням численних новацій в області тактики і техніки нормопроекування і побудови закону, збільшенням нормативного масиву, в вітчизняному законотворчості істотно зросло значення форми і змісту юридичного тексту (тактико-технологічний аспект. – *Авт.*). По-третє, у зв'язку з тенденцією правової глобалізації, в основі якої лежить розповсюдження згаданих вище загальнодемократичних і загальнолюдських цінностей та запозичення їх національними правовими системами (глобально-нормативний аспект. – *Авт.*).

У сучасній Україні особливо відчутні зміни відбулися в конституційному законодавстві, тексти нормативних актів якого, включаючи Конституцію держави 1996 року¹, завжди були не тільки найбільш узагальненими та містили велику долю декларативності, а й найбільш юридично і лексично складними. Дані обставини є наслідком докорінної зміни основних постулатів українського конституційного права.

Але існують й інші обставини, що актуалізують термінологічну проблематику конституційного права. Насамперед, це входження України в міжнародну спільноту суверенних демократичних держав в якості самостійного суб'єкту міжнародного права і міжнародних відносин, а також її євроатлантичні намагання, включаючи й підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 2014 року².

Таким чином, притаманні сучасному конституційно-правовому регулюванню демократичних держав засади індивідуальної свободи особистості, дотримання прав людини і громадянина, юридичної рівності всіх суб'єктів права перед законом, нормативного обмеження необґрунтованого державного втручання в приватні справи,

диспозитивності та судового захисту конституційних прав тощо – різко підвищили соціальну і нормативну цінність конституційно-правового регулювання в Україні і розширили сферу його застосування, причому, як в процесі формування правової держави, так й в процесі становлення, інституціоналізації і розвитку громадянського суспільства. Все це детермінувало появу не тільки нової правової термінології, а й виникнення у неї нового етимологічного змісту та семантичного навантаження.

У свою чергу, початок проведення конституційної реформи, та обумовленої нею адміністративної та муніципальної реформ, початок законопроектних робіт з внесення змін та доповнень до Конституції України з питань децентралізації, внесення доповнень в Конституцію України з питань судової реформи та реформи прокуратури і розвиток усього нормативного простору з'явилися каталізатором проведення детального аналізу мовних особливостей конституційно-правових текстів, виявлення і вирішення проблем, пов'язаних із законодавчим оформленням правових норм. Саме тому в даний час дослідження мови закону як основного джерела конституційного права представляє особливу значимість та функціонально-прикладну важливість.

Основним, найбільш інформативним компонентом тезаурусу конституційно-правового нормативного простору є юридична термінологія. Кожен юридичний термін в законодавчому тексті виконує певну функцію, спрямовану на найбільш влучний вислів відповідного поняття. Причому, грамотність вживання юридичної термінології в контексті кожного нормативно-правового акта є не тільки основою високої якості закону, стабільності його існування, а й запорукою його ефективності – настання відповідних позитивних змін в соціумі і державі.

Все вищевикладене обумовлює вибір конституційного права як галузі, законодавчі акти якої підлягають дослідженню, і юридичної термінології як основного елемента аналізу текстів профільних законів. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність проведення комплексного просторово-часового дослідження конституційно-

правового термінологічного поля, що дозволяє виявити витоки формування сучасної конституційної термінологічної системи, а також приділення особливої уваги аналізу проблем функціонування юридичної термінології в чинному конституційному законодавстві України.

Слід зазначити, що незважаючи на наявні роботи вчених, до цих пір є відсутнім не тільки єдине визначення поняття «юридичний термін», але й немає однозначного підходу до виділення вимог, які повинні пред'являтися до юридичної термінології в законодавчому тексті. Існуючі дослідження проблем формування і функціонування юридичної терміносистеми мають в основному спектральний характер, при цьому в них не акцентовано увагу на конституційно-правовому термінологічному полі, що фактично, враховуючи особливий характер галузі конституційного права як єдиної фундаментальної галузі національного права і національного законодавства, відіграє міжгалузеву роль.

Одним з найважливіших питань конституційного права держави є питання про взаємовідносини людини і права, що носять складний, комплексний та одночасно суперечливий характер. Звідсіля актуалізується та об'єктивується проблематика термінологічного забезпечення таких відносин, бо від чіткого термінологічного визначення як суб'єктного так й об'єктного їх складу, а також змісту таких відносин – знання про найбільш важливі соціально-правові відносини можуть бути недостовірними та носити як алогічний, так й неправовий характер.

Необхідно зазначити, що об'єктивно ідеї про права людини та взаємовідносини людини з правом вже давно стали серцевиною як правової, так й політичної теорії. І Т. Гоббс, і Дж. Локк, і Ж.-Ж. Руссо при розробці принципів суспільного договору однаковою мірою віддавали належне і політиці, і праву. Крім того, саме вони почали формувати терміносистему, що обслуговувала вказані відносини.

Слід також акцентувати увагу на тому, що юридичне походження мають багато політологічних понять і термінів в сфері прав людини

та її взаємовідносин з державою та правом, що така держава розробляє, легалізує чи санкціонує. Не випадково й те, що праці таких великих мислителів, як Н. Макіавеллі, І. Бентам, Г.В.Ф. Гегель, Б. Констан, є обов'язковими при вивченні курсів як теорії права, так і історії політичної думки. Значний вплив на розвиток школи природного права, що сформувалася наприкінці XVII і у XVIII ст. та лежить в основі сучасних демократичних уявлень про людину, її права та взаємовідносини людини з правом і державою, внесли праці Платона, Аристотеля, Цицерона, грецьких стоїків, Сенеки, Марка Аврелія, Фоми Аквінського, Т. Мора, Т. Кампанелли, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, І. Бентама, А. Фергюсона та ін. Всі наведені представники науки користувались відповідними термінами, формуючи відповідний термінологічний масив профільного характеру.

Різні аспекти проблематики прав людини і громадянина, й відповідно різні термінологічні підходи щодо їх доктринального тлумачення, дістали відображення в працях зарубіжних учених Р. Арона, І. Берліна, Л. Гобхауза, Г. Руджеро, Дж. Ролза, Е. Фаге, Ф. Фабриціуса. Правам людини в сучасних демократіях присвятили свої дослідження К. Болен, Р. Гастіл, Л. Даймонд, Р. Дарендорф, М. Поповіц, П. Пінейру та ін.

Серед вітчизняних дослідників – юристів і політологів, теорію і практику прав людини і громадянина розглядають у своїх працях В. Бабкін, М. Баймуратов, О. Батанов, В. Селіванов, В. Горбатенко, К. Жоль, І. Кресіна, С. Наумкіна, М. Орзіх, П. Рабінович, А. Сіленко, О. Скрипнюк, І. Яковюк та ін. Проблемам міжнародної відповідальності держав за порушення прав людини присвятив монографію Л. Г. Гусейнов. Теоретичні питання, що стосуються прав людини і громадянина, розвитку конституціоналізму, розглядаються в працях зарубіжних учених К. Арановського, С. Барсукової, Р. Дворкіна, К. Гаджієва, Г. Лаутерпахта, Р. Лемкіна, О. Лукашевої, М. Марченка, В. Мілецького, С. Нуделя, В. Нерсесянца, В. Пугачова, О. Соловйова, В. Чиркіна та ін.

Разом з тим, незважаючи на солідний науковий масив досліджень профільного характеру, використання вже усталеної терміно-

логії проблематика термінологічного забезпечення взаємовідносин людини і права продовжує залишатись актуальною саме завдяки різному понятійно-змістовному розумінню.

Поглиблене і всебічне вивчення будь-якого феномена, особливо в області людинознавства, неможливо без залучення знань з інших суміжних дисциплін, що дозволяють створити цілісне уявлення про той чи інший феномен, притаманний людині чи такий, що її характеризує. Такий шлях цілком закономірний, але ускладнює створення цілісної теорії про феномен, приводить з часом до довільного тлумачення його сутності, синонімічного вживання термінів, взятих з різних суміжних дисциплін. Але саме тут формуються термінологічні визначення феномену, що дають змогу для його розуміння та ординарного застосування у повсякденній практиці. Труднощі, що виникають при формуванні теорії будь-якої наукової дисципліни, що вивчає людину, особливості її життєдіяльності в державно організованому соціумі, з повною підставою відносяться і до такої дисципліни, як теорія прав людини, що існує, проходить свій шлях становлення і розвитку у рамках конституційного права конкретної держави.

Важливу роль у науковій і фаховій комунікації в межах теорії прав людини відіграє відповідна термінологія, що виступає найважливішим елементом комунікації. Комунікація (від лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – це спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні, повідомлення інформації від однієї людини до іншої або кількох інших³. Таким чином, мова забезпечує комунікацію між учасниками процесу спілкування, оскільки її розуміє як той, хто передає інформацію, кодуючи її в значеннях слів, що відібрані спеціально для цього, так і той, хто сприймає цю інформацію, декодуючи її, тобто розшифровуючи значення і змінюючи на основі отриманої інформації свою поведінку. У цьому процесуально-мовному ланцюжку основну роль відіграє термінологія, а точніше її первісна одиниця – термін.

Слід наголосити на тому, що евристична роль терміна полягає передусім у тому, що він, будучи знаком, який визначає щось загальне і закономірне в об'єкті, стає джерелом пізнання.

У аксіологічному розумінні терміни відіграють класифікаційно-систематизувальну роль при організації й упорядкуванні наукових знань. Завдяки цьому інформація, яку містить термін регулює і спрямовує професійно-наукову діяльність її одержувачів. Крім того, важливою є номенологічна функція терміну, коли він позначає категорію (від грец. *Kategoria* – висловлювання, звинувачення, ознака) – гранично загальне поняття, що виражає найбільш істотні відносини дійсності⁴. Вивчення категорій полягає у визначенні найбільш фундаментальних і широких класів сутностей.

Дуже важливою є роль внутрішньої форми терміна, яка за своїми властивостями є простою та прозорою. Це зумовлено тим, що терміни мають властивість структурно і систематично інформувати про те, які сторони об'єктивної дійсності в них зафіксовано. При цьому носієм інформації у терміні може бути будь який значущий і службовий терміноелемент.

Так, О. О. Реформатський наголошує на тому, що для міжмовного і міжнаціонального зближення термінологій різних народів «бажано використовувати інтернаціональний мовний і термінологічний фонд»⁵. А у підсумку, термін сприяє розвитку пізнавальної і перетворювальної діяльності людини, бо є активним учасником спеціальної комунікації. Терміни сприяють формулюванню і передаванню спеціальної інформації, виступаючи найважливішим засобом наукової комунікації, вони органічно включаються в процеси і результати наукового пізнання. Справжній термін, як зазначав О. О. Реформатський, для адекватного виконання ним інформаційної функції створюється в результаті неодноразового кодування і перекодування елементів, з яких формується: «Без кодування немислиме моделювання комунікативних систем і самого розумового механізму»⁶.

Термінологію називають також «граматикою знання», що фіксує взаємозалежні відношення базових елементів наукового мислення. Наукова інформація, що конденсується в терміні, ґрунтується на предикації, яка відіграє універсальну роль у мові в цілому і в термінотворенні зокрема⁷. У термінологічному супроводженні і забезпе-

ченні теорії прав людини велику роль відіграють комунікативні відносини людини і права. Саме людина і право як два соціальних феномена існують тільки разом і є фактично мірою оцінки один одного.

У функціональному аспекті право само по собі не є дієвим. Діють вільні люди, які у своїх взаємовідносинах є суб'єктами права. Суб'єкт (особа) тому и виступає правовим суб'єктом, що уособлює правове буття, принцип права і виступає його носієм і реалізатором. Тож правоздатність і дієздатність (правосуб'єктність) людей є правовими характеристиками вільних індивідів у їх взаємовідносинах, а також необхідними формами реалізації цієї свободи людей, тобто буття права⁸.

Крім того, у ретроспективному розумінні право є явищем історичним. Причому, історична ретроспектива є актуальною як для буття права, так і для форм його вияву і прояву. Становлення сутності права і виникнення правових явищ та відносин відбувається одночасно і в межах одного процесу.

Необхідно також враховувати, що людина хоч і є правовою істотою, але такою була вона не завжди. Якби люди були завжди рівними, а отже, і вільними, то і проблем свободи, рівності, справедливості перед людством не існувало б. Але людина, на відміну від інших живих істот на Землі, здатна, завдяки своїй інтелектуальній, вольовій природі, шляхом самовдосконалення і розвитку досягти гідних собі політично-правових форм організації свого суспільного буття. Інша річ, що різні люди і народи по-різному долають шлях розвитку своєї правової природи. Одні вже досягли висот свого правового спілкування, забезпечивши панування прав і свобод, верховенство права, інші дотепер не можуть вивільнитись від доправових умов свого суспільного життя. Досвід людства свідчить про величезні труднощі об'єктивного і суб'єктивного характеру, які необхідно здолати на шляху визволення від стереотипів поведінки, породжених рабством, деспотизмом, тоталітаризмом, корупцією, щоб утвердити в суспільному житті ідеї свободи, рівності, справедливості, тобто право.

Еволюція уявлень про права людини та їх реалізацію нерозривно є пов'язаною з етапами соціально-економічної зрілості конкретної суспільної організації, з рівнем загальнокультурного розвитку людства, його гуманізації. Від обсягу правоздатності, переліку суб'єктів права у різні епохи можна визначити, кого з людей і якою мірою певна система права визнає правочинними.

Так, в античному світі панувала доволі проста система: вільні люди – суб'єкти права і раби – об'єкти права⁹. Раб не вважався людиною, а був лише «річчю», *res vocale* – «здатним до мовлення знаряддям» праці¹⁰. У Середньовіччі вже не було такої поляризації між правоздатністю вільного і безправ'ям раба¹¹. За станово-ієрархічної структури тогочасного суспільства з'являються і більш розгалужені та більш деталізовані структури правового спілкування. Різний соціальний статус певної групи людей зумовлював і різні рівні прав людей у загальній феодальній системі прав – привілеїв. Принцип правової рівності став поширюватись на широке коло людей і відношень, щоправда, в їх становій диференціації й обмеженості. Тому права тогочасної людини були становими правами. За повної чи часткової несвободи значної частини населення (кріпаків) право було правом – привілеєм. Суб'єктом його визнавалась не людина взагалі (як представник людського роду), а лише привілейована людина – як представник певного роду, стану, групи з певним соціальним становищем і рівнем матеріального багатства.

До речі, привілейована людина буттєва на всіх етапах історичного шляху людства: від витоків суспільного буття і до сучасної концепції прав людини. Сучасним типом такої привілейованої людини є громадянин (людина як член конкретної держави), а останньою формою прав привілейованої людини є права громадянина (в їх співвідношенні з правами людини).

Становлення і розвиток прав людини нерозривні з еволюцією змісту самого принципу правової рівності у різні епохи і в різних суспільних утвореннях.

Ідеї загальної рівності людей виникли ще в давні часи, розвиваючись згодом у різних формах і напрямках, наповнюючись на різ-

них історичних етапах досконалішим змістом. Подібна еволюція властива практичному їх втіленню у правових актах, тобто фактично становлення та розвиток прав людини супроводжувався активними процесами їх нормативізації та нормуванням з наступною легалізацією у нормативно-правових актах.

Первинні моделі загальної рівності зазвичай мали станово-обмежувальний характер. Згодом вони зазнали модернізацій шляхом збагачення змісту, поширення на інші соціальні групи й країни. Логіку формування юридичних норм і конструкцій у сфері прав і свобод людини планети можна простежити на підставі спадкоємності таких всесвітньо відомих правових актів, як англійські – Велика Хартія Вольностей (1215), Петиція про права (1628), Декларація прав (1688); американські – Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки (1776), Конституція США (1787); французька Декларація прав людини і громадянина (1789), які значною мірою сприяли вияву універсального характеру прав людини, що були визнані сучасним світовим співтовариством і закріплені в Загальній декларації прав людини (1948), Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод (1950), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1968) і рекомендовані для утвердження через систему міжнародно-правових норм і засобів, а також шляхом накладання на держави міжнародно-правових зобов'язань у рамках міжнародних договорів. Це знайшло своє закріплення у національному конституційному законодавстві практично всіх держав світу.

Визнання і захист прав та свобод людини стали могутнім чинником, соціальним, моральним і нормативним орієнтиром прогресивного розвитку людства в напрямі співтовариства правових держав, критерієм гуманізації їх внутрішньої та зовнішньої політики. Безумовно, від декларацій про права людини до їх реалізації – велика відстань, але, як свідчить історія, без таких декларацій шлях до бажаної правової дійсності ще довший.

Більш того, якщо право є людинорозмірним явищем, тобто явищем, що існує лише заради людини, з метою встановлення відпо-

відної міри та реалізації її поведінкових настанов, що базуються на системі телеологічних домінант, які продукуються в локальному соціумі, то сама людина виступає в якості бенефіціара (користувача) права та оцінювача його ефективності в контексті його можливостей з регламентації та регулювання суспільних відносин, що мають особливе значення для стабільного існування людського соціуму та функціонування державності. Крім того, слід враховувати, що на одинці з правом людина виступає в якості особистості. Звідсіля актуалізується визначення термінів «людина» і «особистість», що є відображенням одного єдиного соціального явища, що має декілька характеристик.

Людина – це жива розумна суспільна істота, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури¹². Відмінними рисами людини, що визначають її унікальність на планеті Земля, є її свідомість, можливість мислити і здатність до здійснення вільного вибору, здатність приймати відповідальність за вчинки, наявність моральних суджень. Описуючи людини, відзначають її біологічну непристосованість, відсутність спеціалізації її органів для будь-якого конкретного простого тваринного існування, здатність виробляти знаряддя праці, вогонь, і використовувати їх, дар мови, пластичність поведінки. Не відомо жодної іншої істоти, яка має вищі емоції, традиції, здатність мислити, стверджувати, заперечувати, рахувати, планувати, знати про свою смертність, любити в цьому сенсі цього слова, мати почуття гумору, здійснювати свої задуми, відтворювати наявне і створювати щось нове¹³. Людина вивчає і змінює як навколишній світ, так і саму себе, розвиває культуру і створює власну історію.

Сутність людини, її походження і призначення, займане нею місце людини є основними питаннями філософії, релігії, науки і мистецтва¹⁴.

Розрізняють не менше чотирьох підходів до розгляду поняття людина: 1) людина розумна як біологічний вид (біологічна характеристика людини. – *Авт.*); 2) людина як щось, що виходить за рамки живого світу і в значній мірі протистоїть йому (альтернативна характеристика людини. – *Авт.*); 3) людина як людство в цілому (гло-

бальна характеристика людини. – *Авт.*); 4) людина як індивід, особистість¹⁵ (номенологічна характеристика людини. – *Авт.*).

Більш глибоко, з філософських позицій, розглядається характеристика людини в Новому філософському словнику. Людина тут тлумачиться як істота, що є найбільш відомою сама собі в своїй емпіричній фактичності і найбільш важко вловимій в своїй суті¹⁶. При цьому зазначається, що спосіб буття людини у Всесвіті є настільки унікальним, а його структура складена з настільки різномірних і суперечливих елементів, що це служить майже непереборною перешкодою на шляху вироблення будь-якого короткого, нетривіального і в той же час загальноприйнятого визначення таких понять, як «людина», «природа людини», «сутність людини» і т.п.

На думку авторів статті в цьому словнику, можна розмежувати щонайменше чотири підходи до визначення того, що таке людина: 1) людина в природній систематиці тварин (людина як біологічний вид. – *Авт.*); 2) людина як суще, що виходить за рамки живого світу і певною мірою протистоїть йому (людина як найвище природне та соціальне творіння. – *Авт.*); 3) людина в сенсі «людський рід» (людина як представник мегаспільноти з притаманними останній характеристиками. – *Авт.*) і, нарешті, 4) людина як індивід, особистість (людина як індивідуальна особистість. – *Авт.*).

Як показує багатомісячний досвід, можливі принаймні три способи відповіді на питання про те, що таке людина, які її відмінні риси, її *differentia specifica*. Умовно ці способи можна позначити як 1) дескриптивний, 2) атрибутивний і 3) сутнісний.

У першому випадку дослідники зосереджують увагу на ретельному виділенні і описі всіх тих морфологічних, фізіологічних, поведінкових і інших ознак, які відрізняють людину від представників усіх інших видів живих організмів, в т.ч. і від найближчих в таксономічному ряді. Цей підхід з особливою суворістю реалізується саме в природничо-науковій («фізичній») антропології, де перерахування ознак, що відрізняють *homo sapiens* від всіх інших представників роду *homo*, займає часом кілька сторінок і включає в себе всі – від форми черепа до морфології зубів і будови нижніх і верхніх

кінцівок. Але іноді як в дослідних, так і в популяризаторських цілях, особливо в роботах з загальних питань антропогенезу, робляться спроби виділення кластерних ознак, таких, як прямоходіння, великий обсяг і складна будова головного мозку, використання і виготовлення знарядь праці і захисту, розвинена мова і товариськість, надзвичайна пластичність індивідуальної поведінки та ін. Але вже в наш час, зіткнувшись з реальною проблемою необхідності регулювання експериментів з людиною (як із суто науковою, так і в медичних цілях), навіть вчені-природознавці змушені констатувати в якості ознак, що визначають людину, і такі, як її унікальність у Всесвіті, здатність мислити і здійснювати вільний вибір, виносити моральні судження і тим самим брати відповідальність за свої дії.

Дескриптивний підхід до визначення людини, властивий також і філософам, вони включають до нього індивідуальні властивості людини, якими володіє кожна особистість, наприклад, такі ознаки, як біологічна непристосованість людини, неспеціалізованість її органів для якогось певного чисто тваринного існування; особлива анатомічна будова, надзвичайна пластичність її поведінки; здатність виробляти знаряддя праці, добувати вогонь, користуватися мовою. Лише людина має традицію, пам'ять, вищі емоції, здатністю думати, стверджувати, заперечувати, рахувати, планувати, малювати, фантазувати. Тільки вона може знати про свою смертність, любити в повному розумінні цього слова, брехати, обіцяти, дивуватися, молитися, сумувати, зневажати, бути гордовитим, зазнаватися, плакати і сміятися, володіти гумором, бути іронічним, грати роль, пізнавати, реалізовувати свої задуми і ідеї, відтворювати існуюче і створювати щось нове.

При атрибутивному підході дослідники намагаються вийти за рамки чистого опису ознак людини і виділити серед них такий, який був би головним, визначальним у її відмінності від тварин, а можливо, і такий, що б детермінував в кінцевому рахунку всю їх решту. Найбільш відомий і широко прийнятий з таких атрибутів – «розумність», тобто визначення людини як людини, що мислить, розуміє (*homo sapiens*). Інше, не менш відоме і популярне атрибутивне ви-

значення людини – homo faber – як такої істоти, що переважно діє, такої, що виробляє. Третє, що заслуговує бути відзначеним в цьому ряду – розуміння людини як істоти символічної (homo symbolicus), що творить символи, найбільш важливим з яких є слово (Е. Кассі-пер)¹⁷. За допомогою слова вона може спілкуватися з іншими людьми і тим самим робити значно ефективнішими процеси уявного і практичного освоєння дійсності. Можна відзначити ще визначення людини як істоти суспільної, на чому наполягав свого часу Аристотель. Існують і інші визначення, у всіх них схоплені, безумовно, якісь дуже важливі, сутнісні властивості людини, але жодне з них не виявилось всеохоплюючим і в силу цього так і не закріпилося в якості підстави розвиненої і загальноприйнятої концепції природи людини.

Сутнісне визначення людини – це і є спроба створення такої концепції. Вся історія філософської думки і є в значній мірі пошук такого визначення природи людини і сенсу її існування в світі, яке, з одного боку, повністю узгоджувалося б з емпіричними даними про властивості людини, а з іншого – висвічувало б в майбутньому перспективи її розвитку. Одна з найдавніших інтуїцій – тлумачення людини як своєрідного ключа до розгадки таємниць універсуму. Ця ідея отримала свій відбиток у східній і західній міфології, в античній філософії.

Особистість – це поняття, що вироблене для відображення соціальної природи людини, розгляду її як суб'єкта соціокультурного життя, визначення її як носія індивідуального начала, яке саморозкривається в контексті соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності¹⁸ (соціально-індивідуальний критерій особистості. – *Авт.*). Під «особистістю» можуть також розуміти або людського індивіда як суб'єкта відносин і свідомої діяльності («особа» – в широкому сенсі слова), або стійку систему соціально значущих рис, що характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства або спільності (індивідуально-раціональний критерій особистості. – *Авт.*). Хоча ці два поняття – особистість як цілісність людини (лат. Persona) і особистість як її соціальний і психологічний образ (лат.

Personalitas) – термінологічно цілком помітні, вони вживаються іноді як синоніми¹⁹.

Слід зазначити, що в історичній ретроспективі пошук оптимальних моделей взаємовідносин держави з особистістю завжди представляв складну і суперечливу проблему. Згодом змінювався як «каталог», так й обсяг прав і свобод, які держава надавала своїм громадянам. Причому системи координат та оптимальні моделі таких взаємовідносин вирішальною мірою залежали від характеру суспільства, типу власності, демократії, розвиненості економіки, культури та інших об'єктивних умов. Багато в чому вони визначалися суб'єктивними обставинами – діями влади, розробленими нею законами, правлячими класами. Разом з тим завжди існували алгоритмічні та парадигмальні засади таких відносин – при пошуку моделей взаємовідносин держави з особистістю головні труднощі завжди полягали у встановленні такої системи і порядку, при яких і особистість мала б можливість безперешкодно розвивати свій потенціал (здібності, талант, інтелект), і загальнодержавні цілі – саме ті, що об'єднує всіх, – визнавалися б і шанувалися. Подібний баланс якраз і отримує своє вираження в правах, свободах і обов'язках людини²⁰.

Саме права, свободи і обов'язки людини складають правовий статус особистості, яким наділяє держава людину. Таким чином, правовий статус особистості й є тою ланкою, що лежить між державою та людиною, зв'язує їх та обумовлює, по-перше, їх взаємне визнання; по-друге, їх взаємну комунікацію; по-третє, їх взаємні права і обов'язки по відношенню один до одного; по-четверте, ядро правового положення людини; по-п'яте, основу його правового мотузу.

Вважаємо, що наведені теоретично-абстрактні положення потребують додаткового пояснення, виходячи з надто високого рівня їх узагальнення та складнощів у використанні в процесі практичної діяльності з реалізації та охорони, захисту, гарантуванні конкретних прав і свобод людини.

Справа в тому, що термін «status» в перекладі з латинської означає «стан», «положення». Проте, в літературі пропонується поряд з

поняттям правового статусу виділяти поняття «правове положення». Таке доповнення має сенс, якщо під «правовим положенням» розуміти конкретне правове становище суб'єкта, яке визначається як його правовим статусом, так і сукупністю конкретних правових зв'язків, в яких він знаходиться.

У теорії, в найзагальнішому вигляді, правовий статус визначається як юридично закріплене положення суб'єкта в суспільстві, що виражається в системі прав і обов'язків. Грунтуючись на зазначеній етимологічній схожості, багато авторів вважають, що слова статус і положення термінологічно збігаються і це слова-синоніми. Відповідно, розмежовувати синоніми немає сенсу, так як на думку В.І. Новосьолова «... в такому поділі немає особливої необхідності, оскільки полісемантичність, смислове подвоєння терміна не сприяє чіткому сприйняттю та аналізу однієї з ключових категорій правознавства»²¹.

Виходячи з синонімічності статусу і правового положення, деякі автори, щоб довести різницю між досліджуваними поняттями, крім прав і обов'язків, в поняття правовий статус особистості пропонували включити громадянство, загальну правоздатність, гарантії прав, законні інтереси, юридичну відповідальність і т.п. По суті, якщо зважати на вищезгадане, пропонується, розглядати правовий статус у вузькому і широкому сенсі, тобто, при всьому різноманітті суспільних відносин, обійтися одним терміном представляється скрутним²².

Аналогічна точка зору вказана М.В. Вітруком – вона полягає в тому, що пропонується розмежувати поняття правовий статус і правове становище, причому правовий статус особистості, як система прав і обов'язків визначається як основа правового положення²³.

Дещо по-іншому, в рамках дихотомії «статичне – динамічне» трактує співвідношення вищевказаних понять С.С. Алексєєв. Він вважав, що статус – це стабільне, основне в правовому стані суб'єкта, який включає правосуб'єктність в єдності з іншими загальними правами і обов'язками. Конкретні ж права і обов'язки відобра-

жають скоріше специфіку реального правового положення особи, пов'язаного з наявністю тих чи інших юридичних фактів, ніж основи загального положення особи в даній правовій системі²⁴.

Якщо дотримуватися цієї логіки, то правовий статус асоціюється зі статичним правовим станом абстрактного суб'єкта, що зумовлюється загальними конституційними правами і обов'язками. Отже, правове становище розглядається як динамічний комплекс, який постійно змінює права і обов'язки конкретного суб'єкта, що обумовлено його вступом в ті чи інші відносини. Однак тут же міститься суттєвий недолік, що полягає в тому, що мова фактично йде тільки про загальний (конституційний) статус, а всі інші галузеві права та обов'язками опиняються за межами статусу. Одночасно така позиція містить й раціональне – вона фіксує насамперед конституційний статус особистості, як її основоположний статус, а, по-друге, рефлексує його визначальну роль та значення в становленні галузевих статусів особистості.

Загальноприйнятим у правовій літературі став підхід, в якому пропонувалося виділяти так звані спеціальні статуси, які і повинні були включати в себе галузеві права та обов'язки, які не ввійшли в загальний правовий статус. Проте, категорія статус, як загальний, так і спеціальний, представляється нам поняттям властивим, в силу його загальності, абстрактним суб'єктам.

Дане положення було вірно підмічено В.А. Патюлінім, який вважав, що суб'єктивні права, що входять в правовий статус громадянина належать всім громадянам як абстрактному суб'єкту даного роду, а суб'єктивні права, що входять до правового модусу – всім, хто в даних умовах виступає в якості абстрактного суб'єкта даного виду. Таким чином, зазначені суб'єктивні права характеризують властивість загальності в першому випадку за родовою ознакою, в другому – за видовою²⁵. Хотілося б також зауважити, що все сказане вище в рівній мірі відноситься і до суб'єктивних обов'язків, які разом з правами складають загальний феномен статусу. У літературі ідея, що пов'язана з правовим модусом отримала певну підтримку, де пропонувалося звести співвідношення категорій «правовий статус»

і «правовий модус» до співвідношення по типу «загального» і «особливого»²⁶.

Але до терміну «правовий модус» ставлення в правовій науці є неоднозначним, багато вчених дотримується думки про його надмірність, зважаючи на існування його загальноприйнятого аналогу – поняття «спеціальний правовий статус»²⁷.

Так, В.В. Ровний також вважає, що до терміну "правовий модус" (modus (лат.) – заходи, спосіб, образ, вид, норма, а в філософії XVII-XVIII ст. – мінлива властивість, що є властивою предмету лише в деяких станах, на відміну від його постійної властивості – атрибуту)²⁸ в юридичній науці спостерігається неоднозначне ставлення. Так, М.І. Матузов оцінює його як невдалий, не цілком "елегантний" стилістично і надлишковий²⁹ (доктринальна позиція заперечення. – *Авт.*); М.В. Вітрук без будь-яких переконливих аргументів воліє використовувати категорію спеціального правового статусу як більш виправдану і необхідну³⁰ (доктринальна позиція всілякої підтримки. – *Авт.*), тоді як Р.П. Мананкова, навпаки, зазначає точність і повноту даної категорії в умовах існуючого небагатого понятійного апарату і вважає її оптимальним видом правової інформації про міжгалузеві права і обов'язки громадян³¹ (доктринальна позиція об'єктивності необхідності використання. – *Авт.*).

Динаміка персоніфікації абстрактного правового статусу викликає до життя поняття «індивідуальний правовий статус», яким позначається правовий стан реального суб'єкта права – учасника конкретних правовідносин; цей статус, на думку М. В. Вітрука, є нестабільним, мінливим залежно від різних обставин³². І це дійсно так, бо зміна основних рис державності, перехід від тоталітаризму до демократії, зростання автономії особистості, формування різних напрямків демократичної правової політики держави, що базується на пріоритеті прав людини перед правами держави – це все неухильно і в обов'язковому порядку впливає на модернізацію індивідуального правового статусу людини.

Але, на думку Г.А. Худайбердіної, в даному випадку, спостерігається порушення логічної послідовності, якщо загальний і спеці-

альний статуси являють собою передбачені правовими нормами сукупності юридичних прав і обов'язків у вигляді правової абстракції, то індивідуальний статус являє собою динамічну сукупність фактичних прав і обов'язків реальних суб'єктів³³. Вважаємо, що таке порушення послідовності можна уникнути, якщо побудувати вказані статуси у вигляді логічної мотрійки: «загальний правовий статус» – «індивідуальний правовий статус» – «спеціальний правовий статус» (модус), що фактично ілюструє структуру правового статусу людини як суб'єкта права. Крім того, методологічною ознакою будь-якого правового статусу є сформульована доктринальна позиція А. Ю. Якімова про те, що правовий статус, як загальний, так і спеціальний, «... змінюється в нормативному порядку, а не з волі індивідуальних суб'єктів». Це ж саме, на нашу думку, можливо віднести й до індивідуального правового статусу, навіть при всій нестійкості, турбулентності процесу його формування. Відповідно, фактичне правовий стан було б невірно називати правовим статусом³⁴.

На продуктивну думку Р.О. Халфіної, у традиційному розумінні поняття «суб'єкт права» охоплює як потенційні можливості, так і їх реалізацію³⁵. Тому фактичний стан людини, масштаб її свободи виражаються, перш за все, в матеріальних і духовних можливостях і обов'язках, кількість, якість і межі яких становлять змістовну характеристику правового статусу конкретної особистості. Визначення цих прав, законодавче закріплення обов'язків людини – є не тільки важливими і вагомими питання в кожній державі, а й виступають важливими телеологічними домінантами її правової політики.

Будучи серцевиною нормативного вираження основних принципів взаємовідносин між особистістю і державою, правовий статус, по суті, являє собою систему еталонів, стандартів, зразків поведінки людей, що заохочуються і захищаються від порушення державою і, як правило, схвалюваних суспільством. Звідсіля, правовий статус – це комплексна, інтеграційна категорія, що відображає складні і різномірневі, багатосуб'єктні і багатооб'єктні взаємини особистості і суспільства, громадянина і держави, індивіда і колективу, інші соціальні зв'язки. Тому важливо, щоб людина правильно

представляла своє положення, права і обов'язки, місце в тій чи іншій структурі, бо, як справедливо зазначає В. А. Ануфрієв, «в житті нерідко зустрічаються приклади брехливо понятого або присвоєного статусу. Якщо цей статус розуміється невірно, то людина орієнтується на чужі зразки поведінки»³⁶.

Є загальновідомим, що суб'єкт права є одночасно не тільки учасником правовідносин, а й носієм різних правових статусів. Тому перетворення тих чи інших правових статусів в правове становище реальних суб'єктів права актуалізує та об'єктивує ще одну базову правову категорію – правосуб'єктність як симбіоз правоздатності та дієздатності.

У загальному розумінні правосуб'єктність – це здатність бути суб'єктом права (учасником правовідносин)³⁷. Однак, воно не розкриває сутності даного явища, яке в науці права розуміється по-різному і звідси виявляються різні доктринальні підходи і судження, але при одностайному визнанні правового характеру цієї сутності. Для виявлення сутності правосуб'єктності треба звернутися до трьох основних позицій, що були сформульовані і висловлені ще десятиліття назад у радянську добу.

Перша з них торкається того, що низка авторів здавна ототожнювали правосуб'єктність з правовим статусом особи, що дає можливість бути учасником не тільки конкретного правовідношення, а й носієм прав, що позначені в законі³⁸. Тут йдеться про права, які носять загальний характер і є абсолютними. Такими, перш за все, є конституційні права людини і громадянина, які реалізуються в конкретних правовідносинах. Конституційні права, що закріплені в Розділі II Конституції України, належать кожній людині і їм кореспондують обов'язки держави, що є також суб'єктивними і конкретними. Інша справа, що одна група цих прав впливає безпосередньо з Основного закону, а інша вимагає нормування, конкретизації, деталізації додатково іншими актами (цивільним, трудовим, пенсійним, екологічним та іншим законодавством).

Друга позиція відносить правосуб'єктність до особливого різновиду правовідносин, вважаючи, що цим підкреслюється її стату-

тарно-функціональне значення, а також її основне місце і «запускаюча» роль в системі механізму правового регулювання. Дійсно, слід підтримати доктринальну позицію В. Д. Перевалова, що «наділення суб'єкта певними правами неминує породжує у іншій особі відповідні обов'язки, тобто саме володіння правами і обов'язками є відношення ... Таким чином, правосуб'єктність – юридичний зв'язок відомих, визначених суб'єктів»³⁹. З точки зору автора наведеного судження виходить, що правосуб'єктність – відносне правовідношення і, отже, абсолютні правовідносини з нею не пов'язані, адже зобов'язані особи тут невідомі, їх невизначена безліч, тобто ми маємо справу з невизначеним колом неперсоніфікованих суб'єктів. Але не будемо чіплятися і проаналізуємо цю точку зору на правосуб'єктність як правовідношення. Особливість правосуб'єктності в системі правовідносин прихильники даної точки зору виявляють в тому, що в ній однією зі сторін завжди виступає держава. Відносини правосуб'єктності, на думку М.І. Матузова, характеризуються «охоороною, захистом, гарантуванням, взаємною відповідальністю, що існує між державою і громадянином»⁴⁰. Тобто, мова йде про супроводження та забезпечення державою правосуб'єктності суб'єктів права. Слід наголосити, що ця думка, з одного боку, маючи на увазі соціалістичний лад, очевидно, була співзвучною з положенням про права, що утворюють правовий статус особи, яку ми аналізували вище. Але з іншого боку, вона містить в собі суттєвий процесуально-прогностичний, технологічний потенціал, що є запорукою стабільності правової системи, бо процесуалізація матеріального права є важливим гарантом реалізації прав і обов'язків його суб'єктів.

Але слід мати на увазі, що досліджувана позиція відносить до особливостей правовідносин правосуб'єктності ще й умови її виникнення. Таким чином, ми маємо в наявності складний субсистемний фактичний склад, де необхідним компонентом, що передусе конкретним юридичним фактам, виступають юридичні умови. Вони мають універсальну дію і тривалий характер. У сукупності з іншими юридичними фактами вони породжують, змінюють і припиняють суб'єктивні права і обов'язки⁴¹. При цьому, попередні юридичні

умови можуть бути загальними, галузевими і фактично мають місце в різних сферах і групах відносин, на різних рівнях існування соціуму і держави, що мають відношення до різних суб'єктів права і які визначаються нормами інституту (інститутів) однієї або декількох галузей права⁴². Мабуть, в зв'язку з цим можна говорити про загальну, галузеву і спеціальну правосуб'єктності.

При цьому тривалий характер юридичних умов, що зумовлюють інші юридичні факти, неминуче впливає на відносини правосуб'єктності, надаючи їм відносно безперервний і тривалий характер, що передбачає неодноразову реалізацію суб'єктивних прав і обов'язків у рамках відносин правосуб'єктності, і в той же час тут простежується незалежність відносин правосуб'єктності від безпосередньої поведінки їх учасників⁴³. Таким чином, мова тут йде, з одного боку, про стереотипізацію, становлення системності суб'єктивних прав і обов'язків, що стабілізують та підкріплюють феноменологію правосуб'єктності, роблять її іманентною ознакою правового життя. А з другого боку, проявляється взаємозв'язок індивідуальної поведінки суб'єкта права з його правосуб'єктністю, її обсягом та повнотою, що пов'язує нас з аналізом першого підходу до правосуб'єктності, і призводить до укріплення доктринальної позиції, що існування прав, проголошених Основним законом держави, та їх реалізація можливі і реальні лише при наявності галузевого законодавства.

Згідно третього підходу слід говорити про системність правосуб'єктності. Цей фактор відмітили автори колективної монографії «Проблемы социалистического государства и права в современном период. Некоторые теоретические вопросы» (1969)⁴⁴. Згідно їх позиції, яка на нашу думку є методологічно продуктивною, вона є притаманною всім суб'єктам правовідносин, а всі суспільні відносини, в тому числі і правові, існують в рамках єдиної стійкої системи. Разом з тим стійкість відносна, оскільки і суспільство, і його елементи розвиваються, змінюються і, отже, правосуб'єктність також не може залишатися незмінною, – вона динамічна. Це залежить від різних періодів, умов і потреб учасників суспільних відносин. Саме

тому завдяки правосуб'єктності, яка може носити загальний, галузевий і навіть спеціальний характер, суб'єкт права стає учасником різних правовідносин. І кожна галузь права стосовно правосуб'єктності висуває свої вимоги. Так, конституційне право дає найбільш широкі можливості кожній людині стати учасником будь-якого правовідношення щодо реалізації її прав, проголошених Конституцією. Більш того, вже з моменту визнання значної частини цих прав людина стає учасником правовідносин в якості уповноваженої особи по відношенню до держави, бо змінюється сама філософія відносин «людина – особистість – громадянин – держава».

Звідсіля, визнаючи природні права, держава, насамперед, визнає існування загальної правосуб'єктності фізичної особи, а також закладає відповідні нормативні підвалини для її подальшої динамічної трансформації в контексті наступного розвитку та вдосконалення. Але ж галузь конституційного права відносно, наприклад, депутатів Верховної Ради України допускає лише їх спеціальну правоздатність, обмежуючи їх загальнолюдські правові можливості: відомо, що депутат не має права бути учасником правових відносин, які передбачають підприємницьку діяльність даної особи. Тому слід враховувати, що галузеві правовідносини, зважаючи на їх специфіку, очевидно, не можуть приймати правосуб'єктність, без різниці суб'єктів, – іншими словами кожна галузь права, допускаючи особу до участі в конкретних правовідносинах, перевіряє наявність у неї необхідної правосуб'єктності – тобто остання є своєрідним індикатором до допуску для участі в правовідносинах та виступає як якісна оцінка суб'єкта права.

Таким чином, правосуб'єктність – це така властивість суб'єкта права, яким він повинен обов'язково володіти для того, щоб стати учасником конкретного правовідношення, що є предметом певної галузі права. Звідсіля третя позиція щодо поняття правосуб'єктності є на наш погляд не тільки найбільш вірною, а й найбільш продуктивною з аксіологічних та праксеологічних позицій.

Найважливішим питанням правосуб'єктності виступає питання про її зміст, або про те, що становить її суть. Слід зазначити, що у

цьому контексті в юридичній літературі немає єдиної доктринальної думки. Найбільш поширеними тут є три позиції, відповідно до яких:

- одні вчені ототожнюють правосуб'єктність з правоздатністю, тобто вважають, що зміст правоздатності полягає в можливості володіння суб'єктивними правами і наділення особи обов'язками (інтегративний підхід. – *Авт.*);

- інші вважають змістом правосуб'єктності сукупність правоздатності та дієздатності (структурно-елементний підхід. – *Авт.*);

- треті вважають, що зміст правосуб'єктності є різним, в залежності від специфіки галузі права, – для деяких галузей вона рівнозначна правоздатності, а в інших виступає більш об'ємною за змістом, вимагаючи ще і наявності дієздатності (мінливий підхід. – *Авт.*).

Резюмуючи, слід дійти наступних висновків:

- взаємовідносини людини і права носять складний філософсько-раціональний та телеологічно-праксеологічний характер, вони характеризуються соціальною об'єктивацією та містять в собі складне суб'єктивне наповнення;

- у онтології розуміння зазначених відносин важливу роль відіграє використання профільної термінології, яка не тільки пояснює їх зміст, а й відтворює історичний, психологічний, соціальний, правовий дискурс та контекст виникнення людини і права та об'єктивації їх комунікативної взаємодії;

- для розуміння сутності відносин людини і права конче необхідною є використання опорних термінів «людина», «особистість», «громадянин», що виступають не тільки як парні юридичні категорії, а й суттєві характеристики правового стану суб'єкта права;

- вказані опорні терміни, що фіксують правовий стан суб'єкта права в процесі правової акультурації доповнюються відповідними нормативно-технологічними характеристиками – «правове положення», «правовий статус», «правовий модус», що у підсумку призводить до виникнення відповідних характерних рис суб'єкта права, що номенологічно призводять до виникнення феномена «правосуб'єктність», який виступає в якості каталізатора суспільних відносин такого суб'єкта.

1. *Конституція України 1996 року* // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. 2. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09. 2014 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 3. *Коммуникация* // Большая Советская энциклопедия / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1973. – Т. 13. – С. 60. 4. *Категория* // Википедия. Свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_\(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%8F)) 5. *Реформатский А.А.* Что такое термин и терминология / Реформаторский А.А. // Вопросы терминологии. – М. : Из-во АН СССР, 1961. – С. 47. 6. Там же. – С. 49. 7. *Реукова Н. О.* Роль термінів у сфері фахової комунікації [Електронний ресурс] / Реукова Н.О. – Режим доступу : <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2156/1/Reucova.pdf> 8. *Развитие* идей прав человека в Древнем мире и эпохе Средневековья [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://school.xvatit.com/index.php?title> 9. *Соловьев С. Г.* Теоретико-правовой синтез общества и государства в эпоху античности [Електронний ресурс] / Соловьев С.Г. – Режим доступу : <http://cyberlinkeninka.ru/article/n/teoretiko-pravovoy-sintez-obschestva-i-gosudarstva-v-epohu-antichnosti> 10. Там же. 11. *Шафиров В.М.* Естественно-позитивное право (проблемы теории и практики) : автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра юрид. наук / В. М. Шафиров. – Н. Новгород, 2005. – С. 10. 12. *Человек* // Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Большая Российская энциклопедия; СПб. : Норинт, 1997. – С. 1408. 13. Там же. 14. *Человек* // Новая философская энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iph.ras.ru/elib/3374.html> 15. *Глухарева Л.И.* Универсальность и социокультурный релятивизм прав человека / Л.И. Глухарева // Право и права человека. Сборник научных трудов юридического факультета МГПУ. Кн. 5. М., 2003. – С. 24-25. 16. *Че-*

ловек // Новый философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://filpedia.ru/377/> 17. *Кассирер Э.* Избранное. Опыт о человеке / Кассирер Э. – М. : Гардарика, 1998. – С. 184. 18. *Абушенко В. Л.* Личность / В. Л. Абушенко // Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. — Мн.: Изд. В. М. Скакун, 1998. – С. 236. 19. *Кон И. С.* Социология личности / Кон И.С. – М. : Политиздат, 1968. – С. 26. 20. *Басик В. П.* Эволюция правового статуса личности и его отражение в правовой науке / В. П. Басик // Правоведение. – 2005. – № 1. – С. 21. 21. *Новоселов В.И.* Правовое положение граждан в отраслях государственного управления / Новоселов В.И. – Саратов : Из-во Саратовского гос. ун-та, 1977. – С. 7–8. 22. *Новоселов В.И.* Правовое положение граждан в советском государственном управлении / Новоселов В.И. – Саратов : Из-во Саратовского гос. ун-та, 1976. – С. 37–42. 23. *Витрук Н.В.* Общая теория правового положения личности / Витрук Н.В. – М. : Норма, 2008. – С. 29. 24. *Алексеев С.С.* Общая теория права / С. С. Алексеев С.С. – Т. 2. – М. : Юрид. лит., 1982. – С. 142–143. 25. *Патюлин В.А.* Советское социалистическое государство и личность (правовые аспекты взаимоотношений) // автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра юрид. наук : специальность 12.00.01 / В. А. Патюлин. – М., 1974. – 33 с. 26. *Ровный В.В.* О категории «правовой модус» и ее содержании/ В. В. Ровный // Государство и право. – 1998. – № 4. – С. 88. 27. Там само. – С. 91. 28. *Модус* // Большая Советская Энциклопедия. – Т. 16. – М., 1974. – С. 411; Словарь иностранных слов. – М., 1985. – С. 319. 29. *Матузов Н.И.* Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Матузов Н.И. – Саратов : Из-во Саратовского ун-та, 1972. – С. 194. 30. *Витрук Н.В.* Основные теории правового положения личности в социалистическом обществе / Витрук Н.В. – М., 1979. – С. 187. 31. *Мананкова Р.П.* Правовой статус членов семьи по советскому законодательству / Мананкова Р.П. – Томск, 1991. – С. 11, 17. 32. *Витрук Н.В.* Основные теории правового положения личности в социалистическом обществе. – С. 88. 33. *Худайбердина Г. А.* Понятие и структура гражданской правосубъектности граждан в РК

[Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hghltd.yandex.net/yandbtm?fmode=inject&url=http%3A%2F%2Fwww.rusnauka.com>

34. Якимов А.Ю. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации / Якимов А.Ю. – М. : Проспект, 1999. – С.18. **35.** Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Халфина Р.О. – М. : Юрид. литерат., 1974. – С. 84. **36.** Ануфриев В. А. Социальный статус и активность личности / Ануфриев В.А. – М. : Наука, 1984. – С. 79. **37.** *Правосубъектность* // Толковый словарь основных юридических понятий, определений и терминов [Электронный документ]. – Режим доступа : http://uchebnikonline.com/pravo/osnovi_derzhavi_i_prava_ukrayini_-_ortinskiy_vl/tlumachniy_slovník_osnovnih_yuridichnih_ponyat_viznachen_terminiv.htm

38. Мицкевич А.В. Субъекты советского права / Мицкевич А.В. – М. : Госюриздат, 1962. – С. 26-33. **39.** Перевалов В.Д. Вопросы теории социалистической правосубъектности / В. Д. Перевалов // Правоведение. – 1980. – № 3. – С. 56. **40.** Матузов Н.И. Личность. Право. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Матузов Н.И. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1972. – С. 176. **41.** Ханнанов Н.А. Нормативные условия и динамика гражданского правоотношения/ Н. А. Ханнанов // Советское государство и право. – 1973. – № 8. – С. 125-126. **42.** Перевалов В.Д. Цит. Работа. – С. 57. **43.** Там же. **44.** *Проблемы социалистического государства и права в современный период. Некоторые теоретические вопросы* / Карева М.П., Лукашева Е.А., Павлов И.В., Пионтковский А.А., и др.; под ред. : Чхиквадзе В.М. – М. : Наука, 1969. – С. 229-230.

Kofman Boris. Man and the law: question of ontology support terminology

The article investigates the question of ontology terminology provision of human relations and law.

For centuries, mankind has formulated an appropriate code of conduct, creating a specific law aimed at regulating the most important public relations. A concrete manifestation of this is the emergence of legal

language, originally designed to transmit the information necessary to determine and then and solving various conflicts.

In recent decades, the phenomenon of legal language has to attract particular attention. There are several reasons. Firstly, due to the introduction of new legal policy, which aims to build a national system of law based on general democratic and human values (strategically axiological aspect. – Ed.). Second, due to the use of numerous innovations in tactics and technology Legislative Drafting and construction law, regulation increasing array, domestic lawmaking significantly increased importance of form and content of the legal text (tactical and technological aspect. – Ed.). Thirdly, due to the trend of globalization of legal, based on the distribution of the above general democratic and human values and borrowing their national legal systems (globally normative aspect. – Ed.).

In modern Ukraine particularly notable changes have occurred in constitutional law, of which regulations, including the Constitution of the state in 1996, has always been not only the most general and contained a large share of declarative, but most legally and linguistically complex. These circumstances are the result of a radical change in the basic tenets of Ukrainian constitutional law.

But there are other circumstances that actualize terminological issues of constitutional law. First, it is Ukraine's entry into the international community of sovereign democracies as an independent subject of international law and international relations, as well as its Euro-Atlantic efforts, including the Association Agreement between Ukraine, on one hand, and the European Union, the European Atomic energy and their member states, on the other side.

Start of constitutional reform, and due to its administrative and municipal reforms, beginning with Legislative Drafting amendments and additions to the Constitution of Ukraine on decentralization, amendments to the Constitution of Ukraine on judicial reform and the reform of the prosecution and development of the whole regulatory area of the catalyst were detailed analysis of the linguistic features of constitutional and legal texts, identifying and solving problems related to legal registration law. That is why now study the language law as the main source of constitu-

tional law of particular significance and importance of functional and applied.

The main, most informative component thesaurus constitutional and legal regulation of space is a legal terminology.

As a result of research the author argues that the relationship between man and the law are complex philosophical and rational and teleological-praxeological character, they are characterized by social objectification and contain complex subjective content.

In understanding the ontology of these relations plays an important role profile using terminology that explains not only the content but also reflects the historical, psychological, social, legal discourse and context of the emergence of human rights and their objectification and communicative interaction.

To understand the nature of human relations and rights is absolutely necessary supporting use of the terms "man", "person", "citizen", which is not only a legal category even, but the essential characteristics of legal state entity.

These basic terms, fixing the legal entity status in the legal acculturation complemented by appropriate regulatory and technological characteristics - "legal status", "legal mode" that eventually leads to the respective characteristics of the subject law that nomenolohichno rise to the phenomenon of "personality" that acts as a catalyst for public relations of the subject.

Key words: people, person, citizen, person of law, personality.